

РИЗИКИ ОБМЕЖЕННЯ МОЖЛИВОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ (ЗА ПРОЄКТОМ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ)

Законом від 19 травня 2020 р. № 619-IX ст. 3 Кримінального кодексу (дали - КК) була доповнена частиною шостою, згідно з якою зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цього КК та/або до кримінального процесуального законодавства України та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення. Ця норма стала першим дзвіночком у запровадженні екстраординарного порядку внесення змін до кримінального закону, урегульованого на рівні самого КК. Розробники Проекту нового КК [1] підхопили ці починання, пропонуючи в ст. 1.1.3 Проекту обмеження внесення змін до КК, які, за їхнім задумом, мають забезпечити презумпцію знання та стабільності кримінального закону.

Серед іншого пропонується таке: 1) вносити зміни до КК не частіше одного разу протягом календарного року, крім випадків скасування кримінальної відповідальності за діяння або поліпшення правового статусу злочинця (пункт «в»); 2) вносити зміни до статті (частини, пункту) не раніше ніж після спливу 12 місяців з дня набрання чинності законом про попередні зміни до них (пункт «г»). Самі собою ці норми мали б носити декларативний характер, оскільки описують те, до чого б мав прагнути ідеальний законодавець. Проте закони про внесення змін до КК пропонується визнавати нечинними, якщо вони прийняті на порушення зазначених обмежень (ч.3 ст.1.1.3 Проекту).

Не вдаючись до аналізу конституційної адекватності цих приписів (що потребує очевидно окремого висвітлення), на моє переконання, з точки зору доцільності норми такого змісту можуть дати в кращому випадку мінімальний позитивний результат у забезпеченні презумпції знання та стабільності закону, а в гіршому випадку мати зворотній ефект. Підставою цих припущень є такі міркування щодо їх суті (змісту) та форми.

1. Внесення змін, зокрема й до КК, як правило, обумовлюється відповідною суспільною потребою в цьому. Ця потреба може бути пов'язана з реальними соціальними, економічними, політичними чи іншими змінами в суспільному житті (закон як реакція на зміни) або ж з бажанням таких змін (закон як каталізатор таких змін). У будь-якому разі, якщо така потреба виникла та існує, то зволікання з її задоволенням ніяк не може бути обґрунтоване часовими рамками щодо внесення змін і бажанням стабільності кримінального закону.

Неодноразове протягом року внесення змін (хоча й не таке часте і головне – продумане) характерне й для багатьох зарубіжних країн. Так протягом 2020 р. зміни були внесені до КК Франції – 12 разів [2], а до КК ФРН – 6 разів [3]. Ані КК Франції, ані КК ФРН не містять відповідних обмежувальних приписів у своїх кримінальних законах.

Ніяка стабільність не може мати перевагу перед нагальною потребою у внесенні змін, особливо у випадках, коли вона (потреба) виникає раптово внаслідок воєнних, екологічних, санітарно-епідемічних чи інших загрозливих чинників. Останнє десятиліття показало раптовість (неочікуваність) та масштабність можливих змін в суспільстві, що потребують негайної реакції законодавця – як на прикладі України (міжнародний збройний конфлікт), так і на прикладі світу (епідемія COVID-19). Зволікання в цих випадках може коштувати багатьох життів. Тож чи є виправданим такий ризик?

2. З одного боку, обмеження внесення змін до КК такими тривалими строками (календарний рік, 12 місяців) спрямоване на недопущення зараження нового КК «вірусами» діяльності нинішнього вітчизняного законодавця з внесення змін до кримінального закону, які полягають у частому (десять разів на рік) хаотичному, безсистемному його оновленні. Однак, з другого боку, складається враження, що розробники Проекту виходять із презумпції ідеальності та беззастережної мудрості законодавця під час чинності нового КК. Це пов'язано з тим, що часові рамки в прийнятті змін до КК виключають законодавчу помилку. Інакше не можна пояснити стан речей, коли при усвідомленні явної помилковості певного законодавчого рішення (та ще й стосовно крим. закону!) законодавець повинен вичікувати достатньо тривалий час і не зважати на застосування помилкових (іноді навіть абсурдних) положень КК.

На жаль, за останнє десятиліття вітчизняний законодавець неодноразово демонстрував приклади законодавчих помилок, зокрема й у КК (напр. «Закон Савченко»; види та розміри покарань, не узгоджені з положеннями Загальної частини КК; «подвійна» криміналізація керування в стані сп'яніння та ін.). При цьому, за моїми суб'єктивними висновками, за останні роки їх частота тільки посилювалась.

Подібні обмежувальні приписи в межах КК не можуть вирішити проблему, яка, власне, і викликає часті та безсистемні зміни до КК, а саме: низьку юридичну грамотність та низький рівень професіоналізму як народних депутатів, так і інших основних учасників законодавчого процесу. До тих пір, поки більшу частину складу парламенту становитимуть не юристи та державні управлінці зі стажем, а естрадні коміки та інші зірки шоу-бізнесу, кухарі, ресторатори, блогери, фотографи і т.д., доки й буде існувати проблема стабільності кримінального закону.

3. Викликають зауваження приписи ч.3 ст.1.1.3 («Закон про внесення змін до цього Кодексу, що порушує вимоги ч. 2 цієї статті, є нечинним»). Насамперед, видається дуже сумнівним, що прийнятий парламентом та офіційно опублікований закон буде визнаватися нечинним через самі лише приписи ординарного закону. Якщо закон прийнятий та опублікований, то він не може не набрати чинності у зв'язку з приписом певної статті КК. Згідно з Конституцією України та Закону «Про Регламент Верховної Ради України», підставою для втрати чинності може бути тільки певне окреме рішення парламенту або рішення Конституційного Суду України.

Далі, навіть якщо припустити малоімовірне, тобто що такі зміни визнаються самі собою (без додаткового рішення певного суб'єкта) нечинними, то чи обнулятиме (перериватиме) прийняття такого нечинного закону вказані в пп. «в» і «г» обмежувальні для законодавця строки?

4. Якщо забути про попередні застереження, то, на перший погляд, може здатися, що ці обмеження не торкаються змін до КК, які скасовують кримінальну відповідальність або поліпшують правовий статус особи, оскільки п. «в» пе-

редбачає виняток щодо цього. Однак п. «г» такого винятку не містить, а тому, зважаючи на самостійну природу цих обмежень, виходить, що й поліпшити становище особи шляхом внесення змін до однієї і тієї ж статті (її частини чи пункту) законодавець зможе тільки через 12 місяців з дня набрання чинності першим таким поліпшенням. Наприклад, якщо після декриміналізації однієї з форм злочину виникне потреба в декриміналізації й іншої з альтернативних форм, то законодавцю слід буде вичікувати 12 місяців (!). Фактично в цій частині між п. «в» і п. «г» існує колізія, яка при невнесенні уточнень може стати непереборною: п. «в» дозволяє вносити «поліпшуючі» зміни, а п. «г» обмежує це дванадцятьма місяцями.

Пункт «в» також містить приховану прогалину, оскільки залишає неврегульованими ситуації, коли зміни до КК, що вже не вперше приймаються протягом календарного року, частково поліпшують і водночас частково погіршують правовий статус особи. У разі прийняття таких змін, вони в цілому будуть визнаватися нечинними, чи тільки в частині погіршення статусу?

Таким чином, в існуючому вигляді ці норм потенційно можуть виявитися шкідливими та несуть в собі ризики повільного реагування на суспільні зміни та/або на законодавчі помилки (які однозначно будуть траплятися).

Список використаних джерел:

1. Текст проєкту нового кримінального Кодексу (Контрольний проєкт КК 29.03.2021). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>. (дата звернення: 11.04.2021)
2. Code pénal. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070719/> (дата звернення: 11.04.2021)
3. Änderungen an Strafgesetzbuch (StGB) / Gesetze und Verordnungen des deutschen Bundesrechts im Internet. URL: <https://www.buzer.de/gesetz/6165/l.htm> (дата звернення: 11.04.2021)

УДК 343.2/7(477)(062.13)
П78

Редакційна колегія:
*Ю. В. Баулін (головний редактор),
Ю. А. Пономаренко, І. А. Вишневська*

Проблеми впровадження нового Кримінального кодексу в правову П78 систему України : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 7 квіт. 2021 р.) / редкол.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко, І. А. Вишневська ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Робоча група з питань розвитку кримін. права Коміс. з питань прав. реформи, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права», Консульта. місія Європейського Союзу в Україні. – Харків : Право, 2021. – 172 с.
ISBN 978-966-998-237-7

- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2021
- © Робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи, 2021
- © Громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права», 2021
- © Консультаційна місія Європейського Союзу в Україні, 2021
- © Видавництво «Право», оформлення, 2021

ISBN 978-966-998-237-7